

Του π. Ηρακλή Αθ. Φίλιου*

Διαφορετικά πρόσωπα, διαφορετικές εποχές, διαφορετικές αντιλήψεις. Τί κοινό έχει ο άγιος Διονύσιος Αρεοπαγίτης με τον Νίτσε και τον Καζαντζάκη; Και οι τρεις προστάτεψαν το...

όνομα του Θεού, το πρόσωπο του Θεού. Ο πρώτος θεολογικά, ο δεύτερος φιλοσοφικά και ο τρίτος ποιητικά. Βλέπετε, είναι πάρα πολύ όμορφο να σμίγει η θεολογία με τη φιλοσοφία και την ποίηση. Και να συναντιούνται αυτές οι τρεις γλώσσες σε μία κοινή ερμηνεία.

Έχει ανάγκη ο Θεός από τον άνθρωπο; Φτάνουμε στο σημείο να έχει. Δεν είναι ανάγκη που λειτουργεί την υπόσταση, την ουσία, τη φύση των προσώπων, στον Τριαδικό Θεό. Είναι ανάγκη εξ ανάγκης. Η ανάγκη του να υπάρχει ο άνθρωπος και να σώζεται ο άνθρωπος, περνάει από την ανάγκη να υπάρχει ο Θεός. Έτσι, τόσο ο Διονύσιος Αρεοπαγίτης, όσο ο Νίτσε και ο Καζαντζάκης στα έργα τους, κάνουν λόγο για τον αληθινό Θεό, για τον Θεό το πρόσωπο του Οποίου πρέπει να προστατευτεί και να μην γίνει ιδέα. Αυτό αποφεύγουν οι παραπάνω την ειδωλοποίηση του Θεού. Και θα το πουν σε διαφορετικές γλώσσες.

Ο Διονύσιος Αρεοπαγίτης εργάστηκε πολύ προσεκτικά πάνω στο θέμα αυτό.

Έγραψε ένα έργο που ασχολείται με τα ονόματα που δίνουμε στον Θεό και ποια Τον περιγράφουν καλύτερα. Έτσι, στο «Περί Θείων Ονομάτων», προστατεύει τον Θεό. Τον προσεγγίζει, Τον ψηλαφεί με πολύ μεγάλη προσοχή, έτσι ώστε να περιφρουρήσει την αλήθεια περί του προσώπου Του. Στο έργο αυτό βάζει τις προϋποθέσεις γνωριμίας με τον Θεό: «Την θεαρχική λοιπόν υπερουσιότητα πρέπει να την υμνούμε ως υπεροχικώς στερημένη κάθε έξεως, κινήσεως, ζωής, φαντασίας, γνώμης, ονόματος, λόγου, διάνοιας, νοήσεως, ουσίας, στάσεως, εδραιώσεως, ενώσεως, πέρατος, απειρίας, όλων δηλαδή όσα είναι όντα». Είναι ανεπίτρεπτη, για τον Διονύσιο, κάθε οντική θεωνυμία. Κι αυτό, διότι, όπως γράφει στην αρχή του έργου, «η υπερούσια αοριστία υπέρκειται των ουσιών και η υπέρ νουν ενότητα υπέρκειται των νόων».

Ο μυστικός θεολόγος Διονύσιος, όπως και οι Μάξιμος Ομολογητής και Συμεών Ν. Θεολόγος που ακολουθούν τον Διονύσιο, αποδίδουν αρνητικές θεωνυμίες στον Θεό. Γι' αυτό και ο Μάξιμος θα πει πως στον Θεό ταιριάζει το «μη είναι». Βέβαια, ο Διονύσιος στο «Περί Μυστικής Θεολογίας», θα δείξει πως δεν αρκεί ακόμη και αυτή η αφαιρετική θεολογία. Γι' αυτό και γράφει πως το επέκεινα των όλων βρίσκεται «πάνω από κάθε αφαίρεση» (εννοεί του ονόματος του Θεού). Με τα παραπάνω, ο Διονύσιος καταφέρνει να προστατεύσει το όνομα του Θεού από κάθε

ανθρωπομορφισμό και ειδωλοποίηση, καταστάσεις που αντικειμενοποιούν τον Θεό, προσβάλλοντας την ουσία Του, την ετερότητα Του, την υπόσταση Του.

Ακολουθεί ο Νίτσε. Ο μεγάλος φιλόσοφος που δεν γνώρισε τον Θεό, όπως τον γνώρισε η ορθόδοξη Ανατολή, αλλά όπως τον έμαθε στο αυστηρό προτεσταντικό περιβάλλον, στο οποίο μεγάλωσε. Επομένως, είχε ήδη αρχίσει να σχηματίζει μέσα του μία λανθασμένη αντίληψη περί Θεού, μία «παραποιημένη έννοια περί Θεού», όπως θα γράψει στον «Αντίχριστο». Και τότε είναι που ο Θεός σκοτώ νεται. Αυτό ομολογεί στην «Χαρούμενη Γνώση». Εκεί γράφει για τον τρελό που έψαχνε μέρα μεσημέρι τον Θεό και όλοι τον κορόιδευαν και γελούσαν μαζί του, όπως γελούσαν οι Αθηναίοι με τον απόστολο Παύλο, που μίλησε για την ανάσταση των νεκρών (Πράξ. 17, 32). Ρωτάει, λοιπόν, ο τρελός του Νίτσε: «Πού είναι ο Θεός;». Κι ο ίδιος δίνει την απάντηση: «Θα σας πω εγώ ! Τον σκοτώσαμε – εσείς κι εγώ ! Όλοι είμαστε δολοφόνοι του!». Εξ ου και το νιτσεϊκό, διά στόματος τρελού, «ο Θεός είναι νεκρός».

Η φράση αυτή του μεγάλου φιλοσόφου, με τον οποίο δεν συμφωνώ σε όλα, είναι παρεξηγημένη. Και κυρίως από το ιερατείο. Ας θυμηθούμε πως ο Νίτσε θα ήταν μεγάλος Πατέρας της Εκκλησίας, εάν είχε γνωρίσει την ορθοδοξία, όπως έχει πει ο π. Νικόλαος Λουδοβίκος. Τί εννοεί, όμως ο Νίτσε με τα παραπάνω; Και ποιοι είναι οι δολοφόνοι του Θεού; Αλληγορικά μιλάει ο Νίτσε, όπως και στον Ζαρατούστρα. Το συνηθίζει. Ως θεοκτόνους εννοεί τους φιλοσόφους και ως θεοκτονία εννοεί την προσπάθεια του ανθρώπου να δει τον Θεό. Μην ξεχνάμε το περίφημο «ού γάρ μή ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται» (Εξ. 33, 20). Αυτό θέλει να πει ο Νίτσε, πως όταν ο άνθρωπος δει τον Θεό, τότε είναι που ο Θεός πεθαίνει. Η ιδέα περί Θεού, που βασιζεται στο ἰδεῖν, είναι που φέρνει τον Θεό στο επίπεδο των όντων, όπου ο Θεός βλέπεται. Αυτή είναι η θεοκτονία που επιτελούν οι φιλόσοφοι, οι οποίοι κατεβάζουν τον Θεό και Τον ερμηνεύουν με όρους κτιστότητας. Αυτή η αντίληψη περί Θεού είναι που δημιουργεί ένα είδωλο Θεού, άρα κι έναν νεκρό Θεό. Ο Νίτσε γνώριζε πως η φιλοσοφία ερμήνευσε το μυστήριο στη Δύση και απολύθηκε έτσι ο οντολογικός χαρακτήρας της θείας αποκάλυψης.

Και φτάνουμε στην «Ασκητική» του Καζαντζάκη. Μας προϊδεάζει, ήδη, από την ύπαρξη για το τι θα επακολουθήσει. *Salvatores Dei*. Σωτήρες του Θεού, σημειώνει στην αρχή του έργου. Ο άνθρωπος γίνεται σωτήρας του Θεού. Πότε; Όταν ο Θεός δεν γίνεται Ιδέα, αφού «κάθε Ιδέα είναι η βαριά του ταφόπετρα και την ανασηκώνει». Σώζει ο άνθρωπος τον Θεό; Αυτό γίνεται όταν κινδυνεύει να αλλοιωθεί η αλήθεια περί του προσώπου του Θεού. «Ο Θεός μας δεν είναι ένας αφηρημένος στοχασμός, μια λογική ανάγκη, ένα αρμονικό απηλό οικοδόμημα από συλλογισμούς και φαντασίες», γράφει ο Καζαντζάκης. Συνδέει το πρόσωπο του ανθρώπου με εκείνο του Θεού, γι' αυτό σημειώνει πως «δεν μπορούμε να σωθούμε, αν αυτός δεν σωθεί». Η σωτηρία μας, δηλαδή, περνάει μέσα από την σωστή αντίληψη περί Θεού. Ο Θεός ρίχνει το βάρος στον άνθρωπο. Και γι' αυτό φωνάζει στον άνθρωπο: «Άνοιξε τα μάτια σου, θέλω να δω!.. Πήγαινε μπροστά, είσαι η κεφαλή μου». Ο Καζαντζάκης εντοπίζει το είδωλο του Θεού στην Ιδέα και προτρέπει «σύντριψε την Ιδέα, λευτέρωσε τον!». Ο Θεός στην «Ασκητική» του Καζαντζάκη έχει ανάγκη να σωθεί από τον άνθρωπο, ο οποίος θα διαφυλάξει το πρόσωπο του Θεού. Γι' αυτό ο Θεός φωνάζει στον άνθρωπο «Σώσε με». Είναι ουσιαστικά να προστατευτεί το όνομα του Θεού από παρανοήσεις,

ειδωλοποιήσεις. Αν ο Θεός γίνει Ιδέα, είδωλο, δεν σώζεται ο άνθρωπος. Κι αν πάψει ο άνθρωπος να είναι εικόνα Θεού, είναι γιατί ο Θεός έγινε εικόνα ανθρώπου. Εικόνα ανθρώπου γίνεται όταν ερμηνεύεται λογικά. Όταν ο άνθρωπος Τον πάει εκεί που θέλει. Μόνο που τότε η σωτηρία γίνεται δύσκολη υπόθεση. Τελικά, η αντίληψη είναι η αρχή του τρόπου...

*Για την HuffPost Greece,
π. Ηρακλής Αθ. Φίλιος (Βαλκανιολόγος, Θεολόγος)
διάκονος Ι. Μ. Σταγών και Μετεώρων